

ASKERGE

355.58

A 86

kap. 239

BARʙRDAN ALOJYN
QURALMAQLYQ
EMDA ANʙ MAQJANASʙ

N. Artemenko.

**ASKERGE BARьRDAN
ALOQЫN QURALMAQLЫQ
emda
ANь MAQJANASь**

Көсүрген Бөрлаqlань М.

Издание Карачаевского Областного Издательства.

Исполнено по заказу ВЦК НТЯ.

КИСЛОВОДСК
1930 г.

Н. Артеменко.

Допризывная подготовка и ее значение

кар. 239-8

Карачаево-Черкесская
ОБЛАСТНАЯ
БИБЛИОТЕКА

Перевод М. Борлакова.

Терокр. Райлито № 119.
Кисловодск, Типография Кар. Облиздата
Заказ № 675—1000 30 г.

Ackerge quralıqandan alıqın xazırlanmaqlıq nek kerekdi.

Bu ozqan bitev dınjanı başında bolqan qıralla etgen qazavat, grazdan qazavat xalq qazavatla bolqanların ajtxannı qoj, endi bolluq qazavatladada køv adam qarınv kerek bolluqın aıyq etedile.

Imperialist qazavat patcaxlıq Rossijaqa 18 million adamnı saqırtıv škok tyvıne saldıqan ese, grazdan qazavat ıanız bızın icibızde 6 million adamnı škok tyvıne zyegendi; bu sebevden alıv qarasan endi bolluq qazavat kesini ulla alıq varqan texnikası vıa andan eseda køv adamnı aıaq ısyne syjerge bolluqdu.

Qazavat tehnika nellaj bir alıq ɵsseda, tankala ajraplanlada ne qadar køv bolsalada, is ıanız adam qarınvı vıa ıyrymeı basıqı amal bolluq tyjyldy, anı ıyrytyrykda ıanız adam qarınvdu.

Frontnu bir qaum ıerlerine køv adam kerek bolqandan sorada xar bolqan qazavat tehnika varıyda adam boluıluq izlev, nellaj bir køv tehnika bolsa ol qadar adamnıda artıq izlerikdile.

Bu zatnı alıv qarasan endi bolluq qazavat, bek køv adamnı aıaq ısyne syjev tamam ulla qazavat bolurına texnikada qosılmaqlıq sebevli eski qazavatca bolınaj ulla ustalıq izlerikdi. Ol sebevden „bız kɵvbyz ıavlanı vɵrk vlada ıavarvıy“ demeklik tyz bolluq tyldy.

Quru isden ajırmaqlıq bolqandan, nek kyreşgenin bilgenden tışındada kesin çavnu savutundan saqlarca ustalıqlar bolqan adamla kerek boluqdula. Bundan alev qarav saqlı etseñ vizge axş bilimleri bolqan qazavat adamla kerek boluqdula, ekincida vizni savut qaravıvuznu işlenmekligin alev qarasan (milisionno-territorialnaja sistemaqa) texnika-nı ösgenine köre yrenmekligi bolqan adamladan azymsız tolu volurqa kerekbiz.

Ol borcları çartıy askerge varırdan alqıñ quralmaqlıqny usyne tysedi.

Bizni bu milisionno-territorialnaja sistemavızny bir vaşqalıq—yrenmeklik zamannı qısqalıq, yrenir samannıda velymlylygydy. Ol sebevden askerge saqlıyırdan alqıñ xazırlağan castlaqa çıjoğa ulla maqana verilmeklikni usynden, endi kellik vaşda biraz aşıq sölşirbiz.

Kadrovıj askerlegeda 2 çıllıq bolçalda: 1) texnika-nı ösmekligin, 2) askerni politikaqa yretmeklik alaj köv tyjyldy.

Zakon bla syjelgen asker qulluqda askerge varırdan alqıñ yrenmeklik tamam amal bolmaqan kerekli bolqan bir zat bolqanı ma vunu usyndy. Daqıda unutınazqa kerekdi, qıralla qazavatı tavsulqanlaj tış qıralla varıyda bu çaş qaumnu vıljıqa yretirge çol alev skol sindikden tevretiv yretirge artıq es ijlenin.

Bizni kibik tajmaj turoqan askeri az bolqan qıraloğa bu askerge saqlıyırdan alqıñ yrenmeklik zat bek uilu maqanası bolqan bir zatdı.

Doprizivnaja podgotovkanı birda bek çaş zamandan başlasaq bek aşıxı voluq edi. Alaj bolqanı

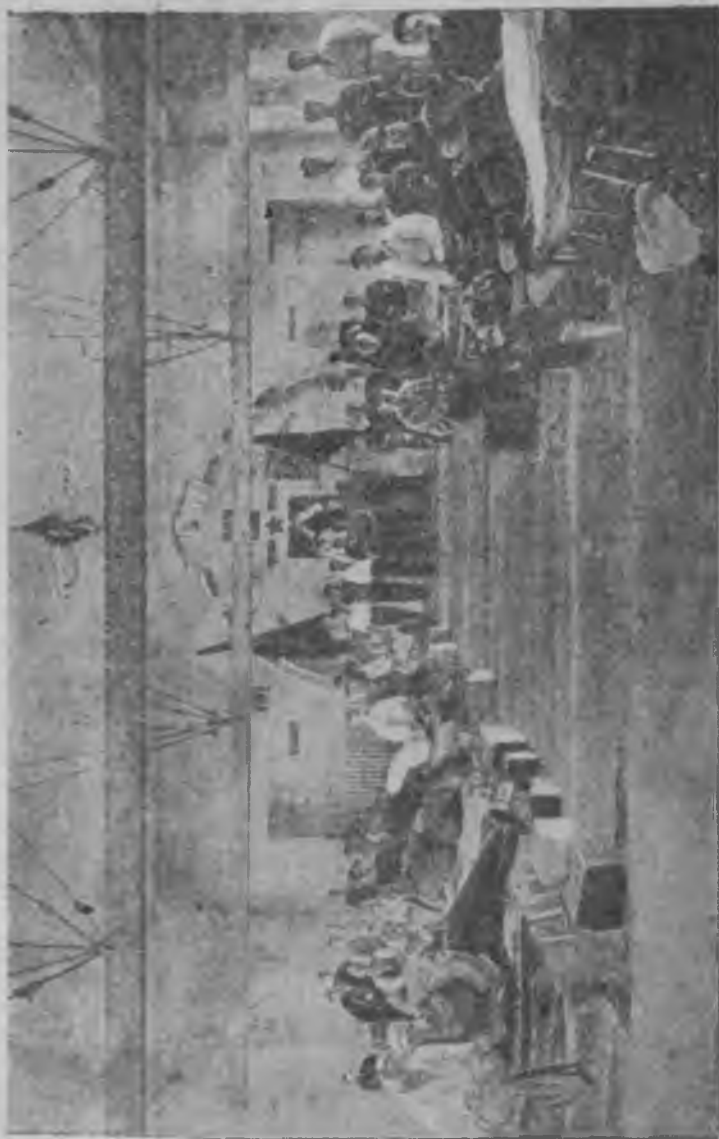
ycyn biz alaj etebiz desek—bizni mylk çanь bla qarьvuvuz çeterik tyjyldy. Ol qulluqnu çartьsь bu saqatda kesi quralqan organizasijanь—Osoaviahimni ysy bla etiledi.

Doprizivnaja podgotovka—asker işlege savijlik-den yretiv baslamaqlыq bizde bek ertde quralqandь.

1918 çьlda oquna bizde bitev asker qulluqqa yrenmeklik borc bolqan edi, anь atьnada „Vseovuc“ dev alaj ajtqan edile. Ol kesini volumu bla alyь qarasan askerge yretiv ol zamanda qazavat etgen Qьzьl Askerni tizginlerin asker işge yrenen damlardan tolturta edi.

Alaj bolsada „vseovuc“ ol zamanda quru ças qaumnı yretiv qalmaqandь. Anь kesini askerlerida bolqandь. Ol askerleda bizni 1929 çьlda etgen milisa formavьzca allaj qulluqnu tolturqandьla. Tyzyn ajtsaq milisaca formalь asker eterge söz 1920 çьlda oquna begigen edi (partijanь VIII s'ezdinde), alaj bolqanь ycyn poljakla bla qalqan çavla bla bolqan qazavat ol begimni eterge qojmaqan edi. Çanьz 1923 çьlda bir talaj divizija—ol milisa formaqa көgendile, andan sora ol forma igi kerilib da başlaqandь. Ol zamandan sora doprizivnaja podgotovka ulla maqanalь volub kesi qьjьnь bla çasaqan xalqnь asker qulluqqa yretiv başlaqandь.

Ol zamandan beri ças qaumnı asker qulluqqa yretmeklik bek ulla maqanalь volub xar kynden kyne kerile, xareket vlada begine, bilim vlada kyçly bola varadь. Doprizivnaja podgotovkanь igi boşaqan qaumnı prosenti, osal boşaqan qaumlanь ylyslerinden xar çьldan-çьlqа ulla bola varadь.

1925 ғылда ол кесини орнун борс болған аскер қулуқну законунда табадь, анда ма ылај ајтыл-
надь: борс аскер қулуқ қуралмақлығь „§ 4 а) до-
призивной подготовкadan, в) борс қазават қулуқдан
в) запасда турғандандь“.

§ 5. „Допризивная подготовкаға январь 1-сi
кынне 19 ғыл болған еркисі варьсьда тартылырға
кerekди“.

Допризивная подготовка еки ғыль ісінде варадь
(еки ғыл болчалыдь).

• § 10. „Допризивниклени үренирге ғылылған заман-
ларь Ғызыл Аскерде ғыыр замана тергеledi“

Бундан оқуна белгилди, бу допризивной под-
готовканы тамам тамырь вла қыралнь законна
кіргени.

СССР-ни арт с'ездлерінде, 1925 ғылда болған
с,ezdeda, 1927 ғыл болған с,ezdeda халқы аскер
қулуққа үретирге биринци зат болғаньна ullan мақана
бериліс есленіс қуралқандь.

Советлени с,ездлери кеслерини постановленіјаларь
вла зовет органланы допризивной подготовканы беги-
тир үсын алаға мылк болушлуқ вла аскерлеге болушурға
еслерин ајландырғандь. Ем артта 1927 ғылда Парти-
аны Ара Комитети (СК) партија, комсомол, дақыда
қалған организасіјалаға допризивной подготовкаға—
іги ес бөлуь, ана іги болушұқуз дев вујруқ бергенди.

Ол варьсьда бизни партијавьз, правителствовуз
да ол ісге аны кереклісин тавдырырға, аны ајақ үсыне
mindirirge ullan ес салғаньн билдiredi. Бу арт ғылда
бир кенлик бериліс аны вла допризивниклени үреп
заманда інчилген ғырлери іги волурца етилгенди. Сөз
үсын: допризивная подготовкаға сағырылған ісци,

elli çaşıлаь ol yreñen zamanларьnda qulluq etiv turqan çerleri turub ala ortalьq çağларьn aladьla, çağьz qulluqdan сыqарqа volлуqu ol turqan орун çавьlsadь. Ol zamandada xar bir „KZoT“ bla (qьjь-нь, isni хаqьnda zakon kitav bla) qaraloqan voluşluqlaь aлырqа erkin voladьla.

2—sur.

Işsizlikleri sebevli straxkassadan voluşluq aлыv turqan qavmда ol yreñen zamanda ol voluşluqlarьn aлыv tururqа erkin voladьla.

Alaj bla verilgen voluşluqla doprizivnikni volu-
mun biraz çenil etedi. Bizni qaralьvьzda ne көv

bolsada ol asker qulluqqa işci, elli çaşlanь yretmeklikni ulla maqanasь volmaqlyq sebevli көv zatda çojadь.

Ань bla virge ellede sovet organla ol çaşlanь yretmeklikni ulla maqanasь volqanьn tergev, alanь oqur yjlerin daqьda turur çerlerin zamanьnda qurav, qalqan ellilegeda qonaqvaj salьv aurluq четдирmezca-eterge kyreşedile. Bu аjтылнан madarlanь, viz bu art çыллада eslejviz, alanь qatь voluv eterge kerek volmaqlyqь vizni askerivizni qarьvun иги eter ycyn qьralla ortasьnda şoxluqnu bir-birine çiti volmaqlyqь sebevdendi.

Өlgen Frunze çoldaş „doprizivnaja podgotovkanь ajaq usyne salalsaq, ol bek ulla zatlanь birine tergelirge kerekdi, ol territorialno-milisia formanь ornun tolturлуqdu“ dev alaj аjtxandь.

Biz ань xar çылдан çылqa игиден иги ete varавьз. Ol иги volmaqlyq quru mylk çань bla voluv qalmaj, ol qulluqqa işci, elli çaşlanь eslerin salьv, ань kerek volqanьn аңлав talьmaqlyqнь usyndeda vardь.

Xar çыл saььn asker işni oqumaqlyqнь usyndeda politika bilimni usyndeda iş иги vola varadь. Doprizivnikleni aralarьnda oquvsuzluqnu ketermeklik sebevli, oquvcu çerlege çьjьlmaqan sanlarь azdan az vola varadь. Ol zatda bu zamaңa көre askerleni qazavatqа quralmaqlyqlarьнь usynde ulla maqanasь volqan bir zatdь,

Askerge varьrdan alqьn quralmaqlyqнь volumu, formasь.

Askerge varьrdan alqьn quralmaqlyqнь voj-nunda borcu, askerge varqan zamanda, ol kesek

zamannı ıinde politikadan igi biliv asker qulluqnu tamalnı artıq ulla maqanası bolqan zatların igi esge almaqlıqdı. Bu saqatda askerge varırdan alqın quralmaqlıqnı bu tıvde eskerilgen volunların, (formaların) bardı: a) bitev asker qulluqqa cıylınan rajonlada, kadr castlada, b) topculuqlada sviazda, cınlz atlı askerle entda alaj igi keriliv baslamaqandıla, bir qaum divizijalada bolmasa, v) temir cıllada emda d) tenizlede cıylıv yrenmeklikdi.

Bytev askerge varırdan alqın quralmaqlıq, anı eter ucın quralqan cıerlede, qış kızıvde nojavırdan martqa deri voladı.

Ol cıerleni ellede, tercastla bolqan cıerlede quramaqlıq alaj qılın volmajdı. Şkollada fabzavuc-lada işci cıaşlanı qulluq etgen cıerlerinden ajırmaj allaj punkt quramaqlıq igi kesek qılın voladı. Ol sebevden ulla fabriklede, zavodlada, skollada allaj punktla qurarqa vıjruladı. Ol zamanda işci cıaşla keslerini ete turqan qulluqlarından ajırlmaj eki saqatnı asker qulluqqa yrenirge boşarca etiledi.

Başqa ustalıq yrenmeklik—topculuq, sviaz de-gen kibik, olda ol askerle cıylıqan cıerlege varıv anda ol bolqan cıerde yrenedi.

Temir cıllada bla tenizlede podgotovka qal-qanladan ese kızı vaşxadı. Ol cıaj zamanda alaqa dev etilgen punktlada cıyladı. Temir cılladaqlı stansjala bolqan cıerlede cıyladı. Alaqa keslerine dev enci kerekle quraladı. Daqlıda alaqa temir cıol bla taqlımaqlıqlı bolqanda bir qaum ucastka qoşu-ladı. Anda bitev asker işge yrenmeklik igi kesek az boluv, temir cıolda işge kızırek yrenedile. Ol pod-

gotovkanь boşoqlanla temir çollada qulluq etgen askerlege qosuladyla.

Tenizde asker qulluqqa podgotovkada anь kibik kesine enci bolub suvlanь, tenizleni qatlarьnda quraloqan punktlada keslerine etilgen bir baьxa programma bla yrenedile. Alada yreniv çaj zamanda boladь.

Doprizivnikleni qьs zamanda yretmeklik xalqnь bos zamanьnda işine çartьlьq etiv mylkyne zarar kelmez ycyny. Qьs zamanda elli çasla xar qulluqdan boş voladyla. Qьs zamanda yretmeklik kertisin ajtsaq yretivge biraz zarar voladь, ne ycyn? desen qьs suvuq voladь, suvuqdava alaj ullu sьrtlaqqa sьqarca amal volmajdь. Alaj bolsada mylkge zarar etmez ycyn anь igige tergerge kerek voladьda ol sebvden xar zamanda anь ycyn qьs sana salьnadь.

Doprizivnikle keslerin arьvlar ycyn, vizni qralьbьz kesini çarьlьbьzna qaramaj çojqan acxala zьraf bolmaz ycyn doprizivnikle keslerida qadalьv yrenirge kerekdile. Çьjьlьnьvcu çerlege zamanьnda tavьlmaqьlьq, işge qadalьv kyreşmeklik, uşkoldan tьşьndada yrenivcy çerlege çyrymeklik varьsьda aьa taqьladyla. Allaj yrenmeklikni biz entda alaj igi tamam etiv varalmajbьz—ol qulluq kesi Qьzl Askerni bir ylyşydy.

Çenil-çenil tazirle doprizivnikleni aralarьnda entda оруn aladyla. Bunu usynde vizni işci, elli çaşlarьbьz biraz qadalьv, çьjьlьnьvcu çerlege zamanьnda tavьlьrca, Qьzl askerge varoqan zamanda biraz xali bilircə eterge kerekdi. Doprizivnikle alqьn kursnu igi boşav, askerge varoqan zamanda polkovoј şkolqa kirircə volurqa kerekdi.

Ol işle varьsьda Qьзы Askerge kirgen zamanda anda syь volqan qulluqlanь tolturuv bundan arь bilimin toltura, kere varьrsa eter ucyn dy.

Bunu ajьrvь voşaqandan sora viz milisa—territorialnaja sistemany qallaj maqanasь volqanьna qarajьq. Alaj bolsada ana çeterden alqьn doprizivnoj podgotovkany formalarьna qarajьq.

Askerge varьrdan alqьn yrenmeklikni maqanasь.

Bytev maqanasь. İşci, elli çaşla keslerini asker işge yrenmeklikni usynden volqan borclarьn tolturuv Qьзы Askerni tizginlerine aşxь bilimi volqan adamlanь bergenden sorada, daqьda bir ulla maqanasь volqan bir taş borcu vardь. Ol borcda xalqnь tamam qalььna asker işden bilimni sindirmeklikdi. Birincisi doprizivnikle çaşaqan ellege alanь başqa çerge saqьrmaj komandirle savutlarьn ders kereklerin d. a. k. zatlarьn çьrvь ala volqan çerlege keledile. Alaj bla xalqqa asker isleden bilim igi siqerca voladь, ol zat ana voluşluq etedi. Andan tьşьndada vizni nacalniklerimiz xalq ortasьnda adamlar (ovşcestvennikle) bolmaqlьq sebevli xalqnь asker işlege qatьşьradьla. Doprizivnikleni ajьrvь igi kyreşgen qaumlarь andan voşaqandan sora ellede asker kruzoklada daqьda anь kivist çerlede etillik qulluqlanь eterge kerek boluqdula. Osoaviachimni usy bla ol qulluqnu eter ucyn komandirle alaqa sborladan sora qalaj qulluq eteriklerin yretirge kerekdile.

Ol sebevden askerge varьrdan alqьn yrenmeklik quru asker işleden xaparlary volqan adamlardan

tolturqan b1a qalmaq, xalqny arasanda asker işleden bilimni 1ajyvular eterge vollarqdu. Bundan murat doprizivnikle xalqny askerlikge ajlandyradyla emda baş saqlamaqlыqnyda k1v kere igi etedile.

4—sur.

Endi biz askerge varыrdan alqыn quralmaqlyqny bizni Qызыl Askeribizni v1lymlerine qallaj maqanasy volqanyна qarajyq.

Territorialny v1lymle. Baş 1аныnda biz—askerge varыrdan alqыn quralmaqlyq Qызыl Askerni asker iřtenі yrenmekligini usynde birinci v1lymy volady—degen edik. Endi any tercastlanы begitmeklikni

ysynde qallaj maqanasъ voloqanъna qarajьq. Em vaşъ anъ tercastlanъ qьsxa zamanъnъ icinde yreniv cacylmaqььqdy. Ol forma qьralqada xalqnъ kesineda uzaq zamanъnъ kesini qulluqundan ajьrmamaqlььqь sevebli ullu xajьrъь volady. Ne ysyn? desen qьralnъ allajqьa çojqan zatlarъ көv kere az volady, xalqnъda qulluqundan ajььloqan zamanъ kesek volady. Alaj bolsada vizni ol formavyz, vizni savut qarьv quramaqlььqьььznъ ysynde ucuz voloqanъ kivik tyz quralmaqььqьnъda izlerikdi. Alanъ çььloqan zamanlarъnъ alьv qarasaң ves çьlnъ icinde 8 aj volady. Alaja alqьa xazьrlanmaqььq igi kesek tercastlada qulluqnu çenillendiredi.

Bu saqatda voloqan vizni eki çьllьq programma-ььz көv kere, polъtikadanda asker isledenda, asxъ bilimi voloqan adamladan Qььь Askerni tolturady.

Tercastlanъ çььloqan rajonlarda askerge varьrdan alqьn quralmaqььq asker qulluqnu auşunuvcu castlada eterik adamlaqьa kerekdi. Ol alqьa birinci basqььь skol volady, anъ bla ne eterin bilgen otdelenjada çaravlu qazavatcъ etedi. Ol borc viz anъ esivizge alьv qarasaq alaj voş zat tyldy. Otdelenianъ (bьlynъny) bu zamanlarda qazavatlada ullu maqanasъ vardъ, iş anъ igi qulluq etgenindedi dev qojarca, alaj bir ullu maqanasъ vardъ. Çoruq—„bir qazavtcъ igi xazьrlanъan ese, bitev asker varьda xazьrlanъandъ“ munu ysynde ullu maqna tutady. Ol sevevden, xar bir qazavtcъnъ xazьrlamaqlььqь askerge varьrdan, alqьn quralqan zamanda vaşlarqьa kerekdi. Artьq-сььzda bu qьsqa zamaңa çььlmaqььq seveli aңa igi es ierge kerekdi.

5—sur.

Анъ вѣла аскерге сақылырдап алоъп қуралмақ-
лықпъ мақанасъ тавсулыв қалмайдъ. Көкынсы
қурамлы аскерлеге қуру җајав аскерлені топцулуқ
кібік д. а. к. усталық родлақа игі хазырланмақлықъ
болмақлық себевден ullan мақанасъ вәрды. Ол се-
бевден қайсы қавмқа җазылығьндан алоъп уреннен
заманда топцулуққа, свіаз аскерлеге җақреј болурца
ішленеділе. Кертисін алыв қарасақ існі алај җараşдыр-
мақлық ullan қыјп volады. алај volқанъ усун ем
кerekлі усталықла визні программалыз вѣла орунларын
толтурадыла.

Ol ustalıqqa yretmeklik tamam boluv qalmajdı, alaj bolsada ol ana igi kesek çuvuqlasırqa kerekdi. Ne usyn? desen—ana igi kesek aqıl bolyuv ustalıq volumla tercastlaqa alaj bla quraladı.

Allaj forma eki ғыль бөлмеј қулуқ etgen askerlege topculada us ғыльқ болçалақа барқанлақа kerek bolmajdı. Ol sebevden askerge барьдан алақьп хазьрланмақьқ ala ғыльпывсу çerleden тыьнда қапыз bitev барьнада болқан programma bla etiledi.

Andan тыьндada askerge барьдан алақьп қуалмақьқ polk şkolлақа çаравлу adamla tavmaq-льқнь usyndeda ullu volusluq etedi. Tav askerge барьдан алақьп қуалқан заманда оқуна коман- dirle polk şkolла тыşерик adamlань оқуларь bilim- leri болқан қавмдан belgige альв қожадыла. Polk- lanь şkolларьна ol заманьнда adamlань аьрмақ- льқнь tercastlaқа тыşьв alada қулуқ eterik qavum doprizivniklegeda ullu maqanasь vardь. Alanь қу- luqlарь savlajda basqa tuqum forma bla varadı. Bu аьтыьнанлань барьп альв qarasaң askerge барьдан алақьп yrenmeklik tercastнь asker қулуқуна көре birinci basqьсь şkolла tergeledi. Ol bolmaqan bolsa ol заманда tercastlanь begimeklikleri igidi derge qarьv bolmajdı. Ma, vunu usyn den tercastнь, askerge барьдан алақьп yrenmekligini ullu maqanasь болқань belgili boladı.

Buzulmaj қулуқ etgen askerlede.

Buzulmaj қулуқ etgen askerlede (kadrovь çastlada) қулуқну болçаль eki ғылды. Andan тыьндada ol. askerleni polk şkolларьнда otdelkomla, komandir

6 — с у р.

vzvodka bolub sьqarqa boladь. Ol qavmlanь allagьnda asker texnikanь ɵsmekligi sebevli bek ullu borcla bardyla. Xar ьyldan ьyloqa ol aurdan aur bola kesine artьq es izlej tebrejdi. Ol sebevden kadrovьj castla bolqan ьerde askerge varьrdan alqьn yrenmeklik alajda ullu maqana aladь. Ala doprizivnikden qazavatсь etmeklikni igi ьenilendiredile. Alajda yrenen qaum askerge varqan kynlerinde oquna dezurna bolub baqlarca boladyla, ala qulluqdan yjge var-

qan zamanda ulla maqanab bir zat voladya. Ne ucyn? desen—volçalynaderi qulluq eterge qaloqanlağa ala ulla voluşluq etedile.

Andan tşyndada kadrovıj castla volqan rajonlada doprizivnaja podgotovka ol castlağa komanda etmeklikni igi kesek tşnc (çenil) etedi. Aladan polk şkollağa ajradyla. Endi artıqsızda ol yrenivny bosaqan doprizivnikleni qollarında qaqıtlar voluqdu—„strelkovaja knizka“ anda quru atarğa usta-lyqdan, qalqanda ne zatlağa yreneni ol kitabcığa çazylıv turadı.

Ol zat kadrovıj castlada komanda vermeklikni çańdan toloqan qaumlanı igi yretmeklikge ulla voluşluq etedi. Bu ajtylynanlanı alyv qarasan, askerge varıdan aqıyn yrenmeklik quru kesife ulla maqanab volub qalmaj Qyzy Askergeda bek igi voluşluqu volqan bir zat volqan belgili voladı. Ol seveden doprizivnikleni allarında vorcları bygynı deri yrenmeklikde tyldy, anı mınan arı qalaj igi etmeklikdedi.

Qaraul castlada.

Doprizivnaja podgotovka artıqsızda vizni qaraulda turqan askerleribizge køv kerekdi, ne ucyn? desen; ala qulluğa kirgenlej yrenirge køv zamanlar volmaj qulluqnu etiv tebrejdile, ol biri, ekncisida alanı tolturqan zamanda asker qulluqdan igi xapar volqan adamla volurğa kerekdi. Ol seveden doprizivnaja podgotovka anada ulla maqanas volqan bir zat volqanına söz çoqdu, emda anda etillik qulluqnu çenillendirgen da etedi.

7—s u r.

Qaraulda qulluq etmeklik ullu eslilik izlev
eında qıral mylkny saqlamaqlıqda ullu saqlıq
izlejdı.

Ань вля бирге qarulda qulluq etgen qaumlaqı
оqарь ајтqан кивик yrenirge zaman bek azdъ. Оl
sebevden doprizivnaja podgotovka qaraul castlada
qulluq еterik krasno-armejsalaqı qulluqlarыn tamam
toltururca bilim berirge kerekdi. Bu saqatda dopri-
zivnaja podgotovkanъ иги वोsaqan adamla (çaşla)
bir eki ыьqdan иги çараşьв keslerini qulluqlarыn ашхъ
tolturadыла dev çer-çerden xaparla keledile.

Оl варьсьда doprizivnaja podgotovkanъ qaraul
castlaqı ullu maqanasъ, аңа ullu ваqada verilirge

kerek bolqanyn ajtady. Asker işge igi quralqan, savluqu igi bolqan, politikadan xaparъ bolqan adam qaraul askerleni toltururqa varsa bek ullu vaqasъ bolqan kesin mundan arъ işlerge kёv zaman izlemegen bir zat volady.

Temir çollada askerlege.

Qazavat kёzyvde frontqa çuvuq bolqan temir çollanъ saqlar ycyn ajьrylъv anda ullu-başxa ustalъqъ bolqan bir qaum askerle kerek volady. Alanъ atlarъ „temir çol askerle“ dev alajdy. Alanъ qulluqlarъ: temir çollanъ orunlarъna işlemeklik, askerge kerek bolqan çerlede inicge çolla işlemeklik, temir çolnu çavladan saqlamaqlыq, çavlanylъ temir çollarъn alqan zamanda alanъ kesibizge kerek bolqanca işlemeklik, ьzlarъna qacqan zamanda alanъqъn buzuv ketmeklikdile. Ol qulluqlanъ eter ycyn temir çol askerlege başxa ustalъq kerek volady. Eki çылъq volçalъ bolqan timir çol qulluq kesek zamanъ icine igi qьjnalъv anъ qьjъn bolqanъ sevebli tamam erikmej kyresmeklikni izlejdi. Ma bunu ycyn başqa, temir çol doprizivnaja podgotovka quralatda olda kerek zamaъa çaraqan ustalъqlarъ bolqan adamladan zapas qurajdy. Ana temir çollada işci, qulluqcu çaşla temir çol skollada oquqan çaşla, texnikumlada oquqan çaşla, ma bu qaum tartylady. Temir çollada bolqan doprizivnaja podgotovkanъ borcu em alqъn temir çolda qulluqnu em baş zatlarъ bla saqrej etiv çenil çanъrtmaqlыqlanъ işlerca, askerge barqan zamanda kerekli ustalъqlaqa çenil yrenirca etmeklikdi.

8—sarı.

Ol sebevden temir çollada podgotovka ulla maqanasъ bolqan bir zatdъ. Ol qalqanlardan alaj boş ajrılъda qalmajdъ, anъ xar isi qıjъn emda ulla eslilik izlejdi, alaqa ol sebevden mylk bolusluqda kerek voladъ. Temir çolda qulluqnu ulla maqanasъ bolmaqlıq sebevli quru asker onovla bolqan çerleni qoj NKPS-da (Çol Isleni Xalq Komisarjaty) ana ulla es völedi. Ma bu sebevden temir çollada doprizivnaja podgotovka uruş bolmaqan zamanda igi xazırlanırqı kerekdi. Bunu usynde temir çollada podgotovka az maqanasъ bolqanna tergelmejdı.

Teniz flotqa.

Teniz flotda qulluqnu bolçalъ tört çıldъ. Alaj bolsada teniz flotda qulluqlanъ tyrlı-tyrlı ustalıqla-

гына yrenir ycyn көв zaman kerek voladъ. Ol sevevden yrenen zamannъ biraz qъsxa eter ycyn aңa bir basxa çolla izlerge kerek voladъ. Alanъ igi yretiv flotqa çiberir ycyn bir basqa çollada kerek voladъ. Ol çolla bla tamam igi yrenen Qъzyl flot qurar ycyn teniz qazavat podgotovka bla varъrqa kerekdi, anda kerekli bilimni alyv flot qulluqny toltururca.

Anda yrenmeklik bir basxa ustalyq programma bla varadъ. Ol programmada teniz qulluqqa yrenir ycyn eki çylъ icinde 150 saqat beriledi. Teniz asker podgotovkanъ bosaqan çasla teniz flotnu toltururqa varъrqa kerekdile. Ol sevevden aңa adamla ajъrqaп zamanda ol qaum adamqa savluqlarъ kyçly qaumdan volur ycyn qaloqanladan ese artъq ajъlyv ullu qaralyrqa kerekdi. Teniz flot doprizivnaja podgotovka punktla aңъ kerek'isine көre xar bir kerekli zatlarъ bla quraladyla. Aңъ kibik alanъ yretirgeda tamam ustalyqlarъ bolqaп tenizcileden alyv tamadala salъnadъ.

Millet respublikalada Avtanom oblastlada askerge varъrdan alyqп yrenmeklik.

Resejni 50% bolqaп tyrly-tyrly milletleni patcaxlyq Rassija qъsyv, unuqduruv turqandъ. Alaqa „tъsyndan kelgenle“ dev alaj at da beriv turqandъ. Ol sevevden patcax tavluladan, qъr qъzlyladan, uzbekleden, tyrkmenleden d. a. k. basxa milletleden quralqaп askerlege ala tyz qulluq eterle dev ijna-nyrqa volmaqandъ.

9—s u r.

Oktjabr revolysija Resejni xalqından patcahıq, pomeşciklik porjadkanь çuvuv. tьşьna atdı, anь ornuna Sosialist Respublikalanь Sojuzlarь quraldı. Anь icinde xar millet varьsьda tendi, vaşcьlq etgen millet coqdu. Sovet Sojuzda „tьş adamla“ ezilib, unuquv qulluq etiv turoqan milletle endi varьsьda kesleri vaşlarьna erkindile. Ma bu sevevden kesi syjyv qoşulqan milletle varьsьda qьralnь saqlamaqlьqnь isine qoşuladıla.

Borc volqan asker qulluqnu zakonu vla SSSR-de kesi qьjnь vla çaşaqar xalq varьsьda Qьzyl Askerni quralmaqlьqьna, qьralnь saqlamaqlьqьqa qoşuladıla.

Borc volqan asker qulluqnu—Ara Ispolkom bla SNK-ny sentiabrny 18 de 1925 çylda etgen postanovlenialarynda „SSSR-ni saqlamaqlыq Sojuznu icinde xalqny borcudu“ dev vylaj ajtyladь.

Askerge varьrdan alqьn quralmaqlыq, anь Qьzy Askerge quramaqlыq xar bir millet respublikada, oblastdada em birinci orunnu alьrqa kerekdi.

Endige derici sanalьnmaqanlyq, oquv - azlyq, çolsuzluq emda yretirge doprizivnikni ana tilin bilgen millet polit sostavny çoqluqu sebevli, millet oblastlada kustar forma bla, tav tyşgenne kore formala bla varьv turqandy. Alaj bolsada uc çьlnь icinde etilgen qulluqnu opьtь ol qulluqnu mьndan arь vardьrьrqa da, kerirge da kerek volady dev vylaj ajtady. Çaьz yrenimeklik çolnu tyz quralmaqlыqь bla xar bir millet kesini icinde igida quralьv igida yretiv, kerek kynde proletar sojuznu saqlarca qьzy askercile berlikdile. Oсьmy kelgen xalqny ana igi qaraqanьn 1926—1927 çylda volqan podgotovkala acьq etiv ajtadyla.

Qazaqstan aullada ças qaumnu asker qulluqqa kesin tartqanь eslenendi. Ol çasla askerge çaramaqlыqlarь belgili volqandan sora saxar çasla bla ten askerge varьrdan alqьn quralmaqlыqny ten vardьr-qandyla.

Tyrekmenstandada elleden çaslanь doprizivnaja podgotovkaqa qujulqanlarь eslenedi.

Buxardenske degen rajonda caqrьvcu komisge 42-ni ornuna 600 adam kelgendi.

Bezinen uezde 42-ni ornuna 1000 adam kelgendi.

10—sur.

Uzbekstanda qartla keslerini çaşlağın alıv keliv, vunu al dev tilegenleri bolqand.

Millet respublikalan partijnıj, professionalnıj sovetskij quramlar, xalq kesida icinde kesini adamlarından Qızıl Asker quramaqlıqnı bek izlejdile. Ne usyn? desen asker qulluqdan tışındada bilim berirge bek ulla xajırılı volad. Askerge varırdan alqın quralmaqlıqnı vardiğın zamanda Tyrkmenstanda doprizivnikleni aralarında oquvsuzluqnı keterir usyn 8 şkol quralqand.

Daqъstanda 149 oquj bilmegen doprizivnikleni 128  azarqa-oqurqa yreniv ketgendile. Qalmuq oblastda  aza, oquj bilmegen 416 adam volqandъ. Svor voşalırqa alanъ 80%  azarqa oqurqa 20% atlarъn-tuqumlarъn  azarqa yrenendile.

Bu varъsъda askerge varъrdan alqъn yrenmeklikni ullu xajъъ volqanъn, bu a xar millet varъsъda tartılrqa kerek volqanъn acъq etiv ajtađъ.

Bitev sojuz milletni  azъv tyrly  symleni cotqa almaqlıq bu a ullu  enillik berlikdi.

Askerge varъrdan alqъn xazırlanmaqlıqъn varđırqan zamanda xar milletni millet volumu,  asavu tergeledi, artъqsъzda endigederi asker qulluqqa qatъsmaqan  aslanъ (uzbeklile, tyrkmenle, qırqъzlıla, cecenlile, adgejlile, inguşlula qaracajlıla d. a. k.). Ol punktla volqan rajonlada oquvnu yrenivnyda ol xalqlanъ  aslarъn bilimge ujatъrca alaj salırqa kerekdi, alanъ Qъzyl Askerge syjynmekliklerin qozarqa kerekdi. Allaj volumnu quramaqlıq qıralnъ cotuna voluqdu. - Bıajda  anъz askerge varъrdan alqъn yrenenlege asarъqъn alanъ millet volumlarъn saqlav yjlerinde a aqan zatlarъna k re eterge kerekdi.

Millet respublikalanъ, oblastlanъ iclerinde quralqan  ъjъlъnъvcu punktlanъ quraqan zamandada alanъ volumlarъ tergeledi. Bıajda xar bir volumu doprizivnikni yjde xalъndan va xa tyrly etiv k v k l n   qarmaj punktaqa ile irca eterge kerekdi.

 ъjъlrđan alqъn etilgen qulluq em va  işleni biridi. Ol sebevden xar  aqъrlylıq  as doprizivnikni  aqъrlyqan  erinde ne eterigini ne vorcu volqanъn bilirge kerekdi, anda bilimleri  serigin savluqlarъ begirigin xar zatqa paxımulu voluqun anılatırqa kerekdi.

11—s u r.

Doprizivnikleni çyjqan zamanda oquv punkt-lada politprosvet qulluq etiledi, etilgen qulluqda çaşlanь ana tillerinde voladь. Oquqanlarьn igi aьььr ucyn oquv punktla ana tilde çazyjqan plakatladan diagrammaladan daqьda aьь kivik oquvqa gerekli zatladan kereklisi caqlь bir tolurqa-çetisimli volurqa kerekdi.

Andan tьььndada ala bla birge ellilenida qoşuv tojla, kinola volurqa kerekdi.

Allaj zatla komandirle bla doprizivnikleni ellileni aralarьnda bir-birlerine vajlajdь. Alanь birgesine

oquv punktlada fizkultura bla daqьda vaşxa ojunla blada kyresirge kerekdi. Fizkultura ojunladan capxan, ғысын tartqan, сынаqan ojunlanь igige tergerge boluqdu. Skok atьv sport da sөzsyз igi bolqanьna sөz ғoqdu, anь ғasla igi aғыrғыra boluqdula, anь igi bolqanьn ketgen көzyvlede ғыjыqan zamanla begitedile. Şkok atьv bla ғasla igi kyreşiv emda etgen qulluqlarьn tergegen zamanda igi xajьrda bergendile.

Xar doprizivnik ьzьna qajtqan zamanьnda unu-tuv qojmaj kesini qazavat isleden, politikadan bilimin өsdyryrge, kerirge kerek bolqanьnda eslerge kerekdi. Anь alaj eter ycyn ol asker uqoloklada (myjyslede) oquv yjlede kerekli plakatlanь, diag-rammalanь, kartlanь ana til bla ғazyloqanlarьn tavьv, quramaqlыqqa vaşcьlyq eterge kerekdi. Ol myjysle yretivcy, bildirivcy mekamla volurca eterge kerekdi.

Qazavat politika ғыjылыvьv voşaqandan sora qazavat politikaqa, fizkulturaqa yrenmeklikni vardь-ryv turqana tergeledi. Vьlajda xar bir ғaş ana vo-luşurqa kerekdi, ғanь zatlanь tavьv, turqan milletini bollumun tergev vьlaj bla ana tilde vardьrғыra kerekdi, sөz ycyn atxa miniv qajdam şkok atьv vьlaj erişmeklikleni milletni icinde bolqan adetlege көre eterge kerekdi. Amalь bolqan caqlь bir ol ojunla acьq xava bolqan ғerlede, ғыymeklik bla birge taqьloqan ojundan volurqa kerekdi. Komnat-lada yrenmeklikde Qьzьl Askerni xapary bla saqrejlik—sejirsinir kивik xaparlany ajьv ala bla volurqa kerekdi,

Asker işni qurarqə, ana çol ustalıq eterge Qъзы Askerni pomosnygy bolqan Osoaviaxim ullu maqana alıraqə, birinci orunnu tutarqə kerekdi.

Ol sebevden xar bir doprizivnik kesin Osoaviohimge çazylıraqə, anda kesini bilimin əsdyryrge kerekdi.

Sovet Sojuznu icinde bolqan milletleni plan bla askerge varırdan alqyn quralmaqlıqny bardırqanlar, kerek kynde keñ Sojuz Respublikni icinde milletle asxь bilimləri bla çavlanь allarında temir qavırqə volub syjelliklerine çyk volur.

Бағасы 5 к.

45337

Цена 5 к.

На Карачаево-Балкарском языке

В. АРТЕМЕНКО. — Допризывная подготовка и ее значение — Перевод
М. БОРЛАКОВА.